

К. О. Яблуновськаасистент кафедри методики професійного навчання
Миколаївського національного аграрного університету

ПРОФЕСІЙНА ПІДГОТОВКА ВИКЛАДАЧІВ АГРАРНИХ ЗАКЛАДІВ ПРОФЕСІЙНОЇ ОСВІТИ В ПЕДАГОГІЧНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ

У статті розглянуто проблему якості професійної підготовки інженерно-педагогічних кадрів аграрної галузі. Вивчено визначене поняття «вдосконалення професійної майстерності викладача». Здійснено екскурс в історію формування вітчизняної системи підготовки педагогічних та науково-педагогічних працівників для установ аграрної освіти, а також доведено, що її постійне вдосконалення зумовлено зміною ролі людини в суспільстві, баченням нового ідеалу її освіченості та висуванням нових вимог до якості людського капіталу відповідно. Визначено, що для забезпечення ефективного формування в майбутніх фахівців аграрного профілю професійної компетентності необхідно реалізувати систему підготовки та підвищення педагогічної майстерності викладачів закладів вищої аграрної освіти. Особлива увага акцентується на підготовці викладачів професійної аграрної школи, які мають бути готові до здійснення пошуку й обробки інформації, професійної інтерпретації наукових результатів і передачі їх у суспільство. Викладач є ключовою фігурою реформ освіти, тому темпи й характер модернізації вищої школи залежать насамперед від інтелектуального рівня, професійних і особистісних якостей професорсько-викладацьких кадрів. Основна функція викладачів вищої школи – відтворення продуктивних сил, розвиток інтелектуального й духовно-етичного потенціалу суспільства. Цим і визначається роль і значення викладацької праці в ієрархії професійних цінностей. Практичний досвід в аграрному вищій стосовно підготовки інженера-педагога-аграрія підтверджує факт наявності в ній труднощів, характерних для всієї інженерно-педагогічної галузі, так і таких, що пов'язані зі складністю структури самої професійної діяльності.

У результаті дослідження було висвітлено недоліки професійно-педагогічної підготовки викладачів закладів аграрної професійної освіти та проблеми формування майстерності викладача.

У процесі дослідження виявлено велику прогалину у проблемі підвищення рівня підготовки викладача закладу вищої освіти.

Ключові слова: професійна підготовка, аграрна освіта, науково-педагогічний працівник, аграрний заклад професійної освіти, професійна підготовка майбутніх викладачів.

Постановка проблеми. Вітчизняний досвід чітко висвітлює важливі завдання, поставлені сьогодні щодо професійно-педагогічної підготовки викладачів вищих аграрних навчальних закладів. Сучасна парадигма вищої освіти України, в умовах глобалізації й інформатизації, а також у контексті входу держави до європейського освітнього простору зумовлює потребу підготовки фахівців за високими педагогічними технологіями, відповідно до найсучасніших досягнень науки, аналізує завдання випереджувального інноваційного розвитку освіти та науки, зокрема оновлення змісту навчання й виховання студентів закладів вищої освіти (далі – ЗВО), розвитку наукомістких технологій, що неможливо без підготовки наукових кадрів, здатних до їх створення та реалізації в різних галузях народного господарства. Підготовка наукових кадрів високого рівня забезпечується єдністю навчального та науково-дослідного процесів вищого навчального закладу.

Розвиток педагогічної та психологічної наук, інтерес до особистості викладачів та їхніх потенційних можливостей щодо саморозвитку і розуміння освіти як безперервного процесу зумовили

інтерес до питання формування професійно-педагогічної компетентності викладачів вищих аграрних навчальних закладів.

Актуальність теми дослідження визначається високим рівнем потреби суспільства України в кадрах аграрного напрямку діяльності, що мають професійну кваліфікацію. Провідну роль у досягненні цілей освіти відіграє педагог. Систематичне оновлення всіх аспектів професійної педагогічної освіти, яке відображало б зміни, що відбулися в соціально-економічних орієнтирах суспільства, у сфері культури, у психолого-педагогічній науці та в технологіях освітньої діяльності, належить до основних завдань.

Це передбачає, з одного боку, створення необхідних умов для творчого зростання, підвищення кваліфікації та сучасної перепідготовки педагогів усіх рівнів освіти, а з іншого – залучення в систему освіти талановитих фахівців, здатних на високому рівні здійснювати навчальний процес, наукові дослідження, освоювати нові технології й інформаційні системи, виховувати у здобувачів освіти духовність і моральність, готувати фахівців високої кваліфікації.

Мета статті – зробити аналіз професійної підготовки викладачів циклу професійно орієнтованих навчальних дисциплін в аграрних закладах професійної освіти України, з'ясувати недоліки поточного стану викладання, тенденції підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації педагогів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Спроби визначити перспективи й затвердити провідну роль педагога в досягненні цілей освіти робилися ще наприкінці 80-х – на початку 90-х рр. [1, с. 31]. Їхній стихійний рівень був представлений рухом педагогів-новаторів як прагнення «низів» реалізувати ідею про розвинення інноваційної діяльності, яка допомагала б становленню системи освіти як багатопрофільної та диференційованої саморегульованої суспільної практики.

Нова якість освіти за своєю суттю пов'язувалася [2, с. 54] з поняттями про «людський фактор» в освіті і соціально-педагогічну ініціативу, яка визначалася як педагогічна діяльність, заснована на вільно ухваленому особистому рішенні, орієнтована на:

- оновлення і розвиток існуючої практики професійної освіти;
- створення нових ефективних способів досягнення встановлених цілей професійної освіти;
- висунення нових прогресивних цілей професійної освіти;
- розробку пов'язаних із ними нових освітніх технологій;
- упровадження нових технологій і систем у практику масової професійної школи.

Починаючи з 1989 р., протягом декількох років ішло накопичення масового досвіду інноваційної педагогічної діяльності – досвіду практичної роботи з моделювання нових педагогічних систем, педагогічних процесів, освітніх інститутів, власної професійної діяльності педагогів (змісту, засобів, форм і методів).

Відповідно до цього процесу, зріс інтерес до його теоретичного осмислення серед учених-педагогів (В. Загвязинський, Г. Зборівський, Е. Зеєр, Т. Кустов, А. Найн, А. Новіков, Г. Романцев, І. Смирнов, Е. Ткаченко, В. Шапкін та ін.).

Процес розвитку системи підготовки фахівців для різних галузей народного господарства України нерозривно пов'язаний з іменами науковців (С. Артюх, А. Ашерів, С. Батищев, А. Беляєв, Р. Гуревич, В. Гусєв, Н. Ерганов, М. Євтух, О. Коваленко, Н. Нічкало, В. Нікіфоров, Н. Тверезовська, В. Сидоренко, С. Сисоєва), праці яких є джерелом становлення та вдосконалення професійної підготовки. Згадані науковці відносять до комплексу завдань, які спрямовані на формування педагогічних знань, забезпечення єдності психолого-педагогічного процесу з фахо-

вими знаннями, основу формування якогось закладено в інтегративній специфікації професійних знань майбутніх викладачів аграрних ЗВО, зокрема й методичних [3, с. 114]. Одним із фундаторів методичної підготовки як особливої структурної підсистеми цілісної моделі фахівця, визначивши її інтегративну функцію, став Б. Соколов. Процеси реформування аграрної освіти удосконалення системи підготовки майбутніх викладачів для аграрних ЗВО активізували проведення наукових досліджень і змусили звернутися до праць таких учених, як: Л. Барановська, О. Глазунова, Н. Журавська, Т. Іщенко, І. Колосок, Н. Кравченко, П. Лузан, В. Манько, П. Олійник та ін. Однак аналіз педагогічної літератури дозволяє стверджувати, що проблема формування та вдосконалення системи методичної підготовки майбутніх науково-педагогічних працівників для закладів аграрної освіти в національній історіографії ще не до кінця ґрунтовно досліджена і потребує подальшої наукової розробки [4, с. 24].

Виклад основного матеріалу. Для забезпечення ефективного формування в майбутніх фахівців аграрного профілю професійної комунікативної компетентності на засадах компетентнісного підходу необхідно реалізувати систему підготовки та підвищення педагогічної майстерності викладачів закладів вищої аграрної освіти [5, с. 245–252].

Педагогічний компонент підготовки значною мірою інваріантний і не залежить від того, яку дисципліну і за яким фахом буде викладати майбутній педагог. Складовими частинами педагогічної підготовки мають бути: спеціальний курс педагогіки вищої школи, форм і методів педагогічної діяльності, засобів вирішення різноманітних педагогічних завдань. Причому в майбутніх педагогів має бути сформовано вміння ставити різноманітні педагогічні завдання та розроблювати методи їх вирішення, оптимально структурувати навчальний матеріал заняття.

Основними джерелами формування професорсько-викладацького складу аграрних ЗВО довгий час залишались в основному такі [6, с. 192]:

1. Випускники без наукового ступеня і досвіду роботи не тільки у вищій школі, а і взагалі. Становлення цієї категорії викладачів відбувалося методом спроб і помилок, адже теоретичні та практичні навички викладання, здобуті під час навчання, були не достатніми для здійснення якісної підготовки фахівців аграрного профілю. Отже, мав місце період пристосування педагога з поступовим підвищенням ефективності його діяльності.

2. Фахівці практичної спрямованості аграрної сфери. Такі викладачі мають досвід фахової діяльності, але не мають досвіду роботи в освітній системі. Відповідно, період пристосування має місце і в цьому випадку.

3. Викладачі, які у процесі свого наукового росту отримали певну загальну педагогічну та психологічну підготовку в аспірантурі та докторантурі, мають певний досвід практичної діяльності та вузьку фахову спеціалізацію (залежно від напрямку та тематики дисертаційного дослідження).

Сьогодні ситуація дещо змінилась – на нормативному рівні задекларовано положення про те, що майбутній педагог вищої школи, відповідно до чинного законодавства [7], повинен мати повну вищу освіту й отримати спеціальну педагогічну підготовку. У зв'язку із приєднанням України до Болонської конвенції, переходом вищої освіти на ступеневу систему, одним з основних місць у системі вищої освіти стає магістратура як спеціалізована частина з напрямку, що забезпечує підготовку кадрів для науково-дослідної й науково-педагогічної діяльності.

Завданням уведення магістратури є підготовка викладачів професійної аграрної школи, які мають бути готові до здійснення пошуку й обробки інформації, професійної інтерпретації наукових результатів і передачі їх у суспільство [8, с. 391]. Магістратура є однією з освітньо-професійних програм ЗВО, що забезпечує безперервність освіти – передбачає відповідну професійну підготовку на рівні бакалаврата. Системність даного процесу створює необхідні умови для вибору найбільш талановитих студентів для подальшої науково-педагогічної роботи.

Оскільки магістерська підготовка зорієнтована здебільшого на навчання через дослідження, то її можна розглядати, з одного боку, як підготовку до аспірантури, де можна здобути й апробувати перші наукові результати, а з іншого – як місце, де здебільшого вирішуються освітні завдання, формується готовність до викладацької діяльності. Метою магістратури є підготовка кадрів до педагогічної діяльності у вищій школі.

Становлення і розвиток магістратури сьогодні є одним із найважливіших напрямів оновлення системи вищої професійної освіти в контексті забезпечення спеціалізованої фундаментальної підготовки висококваліфікованих науково-дослідницьких і педагогічних кадрів. Саме цей інститут є основним для виконання освітньої функції, що передбачає опанування студентами знань, необхідних для успішного виконання певних видів професійної діяльності; науково-дослідної функції, спрямованої на освоєння дослідницької діяльності у сфері наукового знання; професійної функції, що передбачає підготовку до педагогічної діяльності у вищому навчальному закладі.

Вивчення практики професійно-педагогічної підготовки викладачів закладів аграрної професійної освіти дозволило встановити такі її недоліки:

– відсутність у викладача сформованих на необхідному рівні знань, умінь, навичок щодо

організації та проведення навчально-виховного процесу в аграрному ЗВО, за умов виконання звичної діяльності;

– недостатній рівень глибинного розуміння навчального процесу,

– недостатній рівень винахідливості в рішенні нестандартних завдань;

– відсутність здатності до прогнозування ситуацій та ін.

Найважливішою умовою вдосконалення навчального процесу є підвищення педагогічної майстерності викладача, який був і залишається стрижневою ланкою будь-якої педагогічної системи [9, с. 112].

Необхідність включення викладачів в освітню діяльність спричинена такими особливостями і тенденціями суспільного розвитку та розвитку системи вищої освіти, як:

– нове соціальне замовлення, що зумовлює потребу в підготовці, перепідготовці та підвищенні кваліфікації викладачів

– переорієнтація з масово-репродуктивного на індивідуально-творчий підхід;

– зростаючий темп старіння знань і їх додатків;

– гуманізація, гуманітаризація, демократизація, психологізація освітніх систем;

– створення системи безперервної освіти;

– потреби вищої школи в покращенні гуманітарної, психолого-педагогічної підготовки педагогічних кадрів;

– потреби вищих навчальних закладів у педагогічних кадрах, що володіють не тільки високим рівнем академічних знань, а й творчою активністю, готових до розвитку і саморозвитку, ініціативних і відповідальних;

– потреби суспільства в педагогі нового типу, який вміє не тільки навчати, але й виховувати конкурентоспроможну особистість фахівця, і висунення у зв'язку із цим нових вимог до діяльності й особистості викладача вищої школи тощо.

У проблемі формування майстерності [10, с. 6–12] викладача необхідно звернути увагу на два моменти:

1. З одного боку, особливість педагогічної діяльності, пов'язаної зі специфікою її об'єкта, яким є людина (вона ж суб'єкт діяльності), постійна мінливість педагогічних ситуацій – усе це не дозволяє педагогу спиратися на якусь одну, раз і назавжди засвоєну систему дій.

2. З іншого боку, під час розроблення методологічних основ оптимізації навчального процесу виникає проблема співвідношення творчості педагога і певного алгоритму дій, які викладачеві треба постійно здійснювати.

За всього розмаїття педагогічних систем і працюючих у них педагогів є загальні закономірності їх функціонування.

Підвищення педагогічної майстерності викладача нерозривно пов'язане з удосконаленням його педагогічної діяльності. Згідно з педагогічною закономірною циклічністю, основними циклами розвитку педагога у процесі самостійної діяльності є: освоєння професії; її вдосконалення; утвердження і перевірка системи роботи; подальше вдосконалення; узагальнення досвіду; передача досвіду; підбиття підсумків.

Як неважко помітити, удосконалення в діяльності посідає найважливіше місце в даних циклах. Передусім це пов'язано з пошуком нового, із творчістю викладача. Зв'язок між творчою активністю педагога і його майстерністю підтверджується експериментально [11, с. 27–57]. У даний час викладач ЗВО є не так носієм наукової інформації, скільки організатором пізнавальної діяльності студентів, їхньої самостійної роботи і наукової творчості.

Обсяг знань, необхідних сучасному фахівцеві аграрного спрямування, постійно зростає, водночас зростає і темп їхнього морального старіння. У зв'язку із цим у системі вищої освіти виникає нагальна потреба організації безперервної підготовки та підвищення кваліфікації педагогів.

Система підвищення кваліфікації педагогічних кадрів повинна бути відносно автономною і найбільш гнучкою підсистемою неперервної професійної освіти, оскільки саме в її рамках може бути подолана криза професійної компетентності викладача і розв'язане питання підготовки науково-педагогічних кадрів до діяльності в умовах модернізації вищої освіти.

Проблема поліпшення діяльності викладача не нова, але необхідно переглянути попередньо визначене [12, с. 165–169] поняття «вдосконалення професійної майстерності викладача». Нині воно передусім передбачає вдосконалення предметної компетентності педагогів вищої школи. Однак глибоке знання предмета є необхідною, але не достатньою умовою ефективного викладання: необхідно змістити акценти та працювати над підвищенням рівня педагогічної підготовки викладачів вищої школи.

Отже, мета підвищення кваліфікації – оновлення теоретичних і практичних знань викладачів у зв'язку з підвищенням вимог до рівня кваліфікації та необхідністю освоєння сучасних методів вирішення професійних завдань. Сьогодні підвищення кваліфікації – важлива частина розвитку компетенцій професорсько-викладацького складу вищої школи.

Висока якість навчання за освітніми програмами підвищення кваліфікації забезпечується: високим професійним рівнем професорсько-викладацького складу; актуальністю освітніх програм, орієнтованих на викладачів аграрних ЗВО; використанням сучасних технологій навчання [13, с. 13–14].

Із жалем доводиться визнати, що сучасний викладач далеко не завжди має належну мотива-

цію до вдосконалення професійних компетенцій відповідно до нових освітніх стандартів і технологій (часом він користується конспектом лекцій, написаним понад десять років тому). До підвищення кваліфікації він ставиться з формальних позицій: щоби пройти черговий конкурс і переобратися на посаду. На перший план водночас виходить не якість самого підвищення кваліфікації, а отримання документа державного зразка (посвідчення або свідоцтва).

Отже, постає мотиваційна проблема підвищення рівня підготовки викладача ЗВО.

Висновки і пропозиції. У результаті дослідження було проаналізовано сучасну професійну підготовку викладачів циклу професійно орієнтованих навчальних дисциплін в аграрних закладах професійної освіти України, а також досвід попередніх років. На основі цього було виокремлено основні недоліки поточного стану викладання. Також сформульовано такі тенденції підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації педагогів: підвищення ролі магістратури у формуванні викладацького штату аграрних закладів професійного навчання, пряма залежність необхідності додаткової підготовки від швидкого розвитку аграрної галузі.

Проведений аналіз дає змогу зробити висновки про необхідність подальшого вдосконалення та дослідження методики магістратурної підготовки педагогів, а також детальнішого вивчення та пошуку вирішення мотиваційних проблем у вдосконаленні професійних компетенцій.

Список використаної літератури:

1. Про освітньо-кваліфікаційні рівні (ступеневу освіту) : наказ Міністра освіти № 1/9–168 від 25 квітня 2001 р. *Інформаційний збірник Міністерства освіти України*. № 13. Київ : Педагогічна преса, 2001. 32 с.
2. Ларионова О. Интеграция личностно ориентированного и комплексного подходов в контекстном обучении (на материале подготовки учителя математики) : автореф. дис. ... докт. пед. наук: 13.00.01. Москва, 2007. 54 с.
3. Байденко В. Компетентностный подход к проектированию государственных образовательных стандартов высшего профессионального образования (методологические и методические вопросы): методическое пособие. 2-е изд. Москва : Исслед. центр проблем качества подготовки специалистов, 2005. 114 с.
4. Лебедева О. Развитие методической компетентности учителя как средство повышения эффективности учебного процесса в общеобразовательной школе : автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.01. Нижний Новгород, 2007. 24 с.
5. Полозенко О. До проблеми вдосконалення педагогічної діяльності викладачів вищих

- аграрних навчальних закладів. *Науковий вісник Національного аграрного університету*. 2002. Вип. 59. С. 245–252.
6. Попков В., Коржуев А. Дидактика высшей школы. Москва : Издательский центр «Академия», 2004. 192 с.
 7. Про вищу освіту : Закон України від 1 липня 2014 р. № 1556–VII (зі змінами і доповненнями).
 8. Компетентностный подход в педагогическом образовании / под ред. В. Козырева, Н. Родионовой. Санкт-Петербург : Изд-во РГПУ им. А.И. Герцена, 2004. 391 с.
 9. Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та сучасні перспективи / за ред. О. Овчарук. Київ : КІС, 2004. 112 с.
 10. Гура О. Якість професійної підготовки педагогів у вищих навчальних закладах: проблемний аналіз. *Ціннісні пріоритети освіти у XXI ст.: орієнтири та напрями сучасної освіти* : матеріали II Міжнародної науково-практичної конференції, 2–5 жовтня 2005 р., м. Луганськ. Ч. 2. Луганськ : Альма-матер, 2005. С. 6–12.
 11. Педагогічна майстерність : підручник / І. Зязюн та ін. ; за ред. І. Зязюна. Київ : Вища школа, 1997. 349 с.
 12. Дьяченко М., Кандыбович Л. Психология высшей школы. Минск : Изд-во БГУ, 1978. 203 с.
 13. Овчарук О. Компетентності як ключ до оновлення змісту освіти. Стратегія реформування освіти в Україні. Київ, 2003. С. 13–14.

Yablunovska K. Professional training of agricultural education teachers in pedagogical activities

The article deals with the problem of quality of professional training of engineering-pedagogical personnel of agrarian branch. The definite concept of "improvement of professional skill of the teacher" is studied. An excursion into the history of formation of the national system of training of pedagogical and scientific-pedagogical workers for agrarian education institutions is made, and also it is proved that its constant improvement is caused by the change of the role of the person in society, the vision of the new ideal of its education and the development of new requirements for quality of human capital. It is determined that in order to ensure the effective formation of agrarian profile of professional competence for future specialists, it is necessary to implement a system of preparation and improvement of pedagogical skills of teachers of institutions of higher agricultural education. Particular attention is paid to the training of teachers of agrarian school, who should be ready to search and process information, professionally interpret scientific results and transmit them to society. The teacher is a key figure in educational reform, and therefore the pace and nature of higher education modernization depend first and foremost on the intellectual level, professional and personal qualities of the teaching staff. The main function of high school teachers is to reproduce productive forces, to develop the intellectual and spiritual and ethical potential of society. This determines the role and importance of teaching in the hierarchy of professional values. Practical experience in agrarian university with regard to the training of an engineer-teacher-agrarian confirms the fact that there are both difficulties inherent in the whole engineering-pedagogical field, and those that are related to the complexity of the structure of the professional activity itself.

As a result of the research, the shortcomings of the professional and pedagogical training of teachers of agrarian vocational education institutions and the problem of teacher's skill formation were highlighted.

In the course of the study, a large gap was found in the problem of raising the level of training of a teacher of a higher education institution.

Key words: vocational training, agrarian education, scientific and pedagogical worker, agrarian institution of vocational education, vocational training of future teachers.